

Gudrun Weiner

Att strida med ord

- en kritisk retorikanalys av politiska talkshows i tysk tv

Retorikförlaget

Att strida med ord

Abstract

Weiner, G., 2006: *Att strida med ord. En kritisk retorikanalys av politiska talkshows i tysk TV.* (Fighting with words. Rhetorical criticism used on political talkshows in German TV). Örebro Studies in Rhetoric 4. Written in Swedish with an English and German summary.

This dissertation deals with two political talkshows – *Sabine Christiansen* and *Berlin Mitte* – televised once a week on the German TV-channels ARD and ZDF, respectively. These talkshows belong to the genre *infotainment*. Each of the programs is moderated by a female journalist. Only high-ranking politicians and noted experts on the specific issue being discussed are invited to participate in the debate.

The aim of the study is to analyze the TV-debates from a rhetorical point of view. In particular, the study examines the rhetorical strategies used by the moderators to attract and engage the audience. The study also explores the conversational style and interaction among the debaters, especially in sequences of dissensus. In addition, and from a macro-perspective, the dissertation discusses the democratic potential of political talkshows.

The methodological basis for analysis is *rhetorical criticism* in combination with *conversation analysis* (CA) considering a broader perspective on context. A specific model of analysis has been developed by integrating certain concepts and theories from the disciplines of rhetoric and linguistics. The analytical data consists of four TV-debates, two *Sabine Christiansen* and two *Berlin Mitte*, recorded in February and May 2003.

The analysis shows that the moderators act as dominant rhetors in the debate. They adapt to different rhetorical situations and to the opposing roles as friendly hostesses and aggressive debate leaders. Each of them has a different verbal and nonverbal style but both are successful in performing their dual role, as well as in achieving their goals of engaging and convincing the audience. The moderators are highly involved in the dissensus-sequences, whether initiated by themselves or by their guests. The analysis of dissensus-sequences shows, that the moderators quite consciously stage the conflicts.

The rhetorical intention of these specific political talkshows is discussed as is their democratic potential and impact on the audience. The discussion ends with the assertion that this type of TV-debate satisfies an important demand by offering politics in an entertaining form, giving more people the chance to get in touch with political questions. Both *Sabine Christiansen* and *Berlin Mitte* appear to be effective in moulding public opinion and in stimulating further discussions on political matters.

Key words: rhetorical criticism, intentionality, identification, persona, agonism, dissensus-sequences, conversation analysis, contextualization cues, staged interaction, infotainment-talkshows.

Gudrun Weiner, Dept. of Humanities
Örebro University, SE-70182 ÖREBRO, Sweden

Att strida med ord

- en kritisk retorikanalys av
politiska talkshows i tysk TV

Retorikförlaget

*Att strida med ord – en kritisk retorikanalys av politiska
talkshows i tysk TV*

© Retorikförlaget & Gudrun Weiner 2006

Illustrationen på omslaget: Nyår 2006 över
Berlin Reichstag.

(Foto: Tobias Schwarz/Reuters)

Alla rättigheter förbehålles. Kopiering utan
förlagets medgivande är förbjuden. Gäller även
för undervisningsbruk.

Tryckt hos Centraltrykkeriet i Skive A/S,
Danmark, på Svanenmärkt papper.

Örebro Studies in Rhetoric 4. ISSN 1652-3970

ISBN-10: 91-975226-4-3

ISBN-13: 978-91-975226-4

EAN 978919752264

Retorikförlaget

Box 176

265 22 Åstorp · Sverige

info@retorikforlaget.se

www.retorikforlaget.se

Innehållsförteckning

Förord	9
1 · Inledning	11
1.1 · Studieobjekten	13
1.2 · Syfte och forskningsfrågor	15
1.3 · Avgränsningar och problem	17
1.4 · Disposition	18
2 · Bakgrund	21
2.1 · Talkshows i ett historiskt perspektiv	21
2.1.1 Audience discussion programs	22
2.1.2 Elite talk shows	23
2.1.3 Klassificeringsproblem	25
2.2 · Talkshow-genrens utveckling i Tyskland	26
3 · Forskningsöversikt	29
3.1 · Retorisk forskning	29
3.2 · Språkvetenskaplig forskning	31
3.3 · Kommunikationsvetenskaplig forskning	36
4 · Teoretiska utgångspunkter	43
4.1 · Retorikens domäner	43
4.1.1 Den nya retoriken	44
4.1.2 Dialektik och retorik	46
4.1.3 Retorikens relevans i TV-debatter	49
4.1.4 Diskussion, debatt, TV-debatt	51
4.1.5 Grundläggande retoriska begrepp	54
4.1.6 Den retoriska situationen	64
4.1.7 Retorikens intentionalitet	67
4.2 · Retorik och samtal	70
4.2.1 Samtal, samtalskonst	71
4.2.2 Agonistiska tendenser	75
4.2.3 Konflikter, konfrontationer	83
4.2.4 Samtalsanalytiska teorier	87

4.3 · Den offentliga sfären	93
4.3.1 Några kritiska aspekter	95
4.4 · Retorik och demokrati	99
4.4.1 Den deliberativa genren	99
4.4.2 Modern deliberativ demokrati	101
4.4.3 Habermas modell för deliberativ demokrati ..	103
4.4.4 Mouffes agonistiska modell	105
5 · Metod	109
5.1 · Kritisk retorikanalys/Rhetorical criticism	110
5.2 · Retorik och hermeneutik	111
5.3 · Analys av samtal	113
5.4 · Analytiskt angreppssätt	115
5.5 · Transkription och översättning	117
6 · Sabine Christiansen – Berlin Mitte	121
6.1 · De fyra tv-debatterna	122
6.2 · Moderatorerna	126
6.3 · Intervjuer	127
6.3.1 Intervju med redaktionschef för Sabine Christiansen	128
6.3.2 Intervju med redaktionschef för Berlin Mitte ..	130
6.4 · Deltagarstudier	131
6.4.1 Deltagande i Sabine Christiansen	132
6.4.2 Deltagande i Berlin Mitte	134
7 · Presentation av den empiriska undersökningen	137
7.1 · Talkshoven som retorisk situation	137
7.2 · Moderatorns persona – programvärd och debattledare	142
7.2.1 Vårdinnan Sabine Christiansen	142
7.2.2 Vårdinnan Maybrit Illner	155
7.2.3 Debattledaren Sabine Christiansen	161
7.2.3.1 Program I	163
7.2.3.2 Program II	171
7.2.4 Debattledaren Maybrit Illner	179
7.2.4.1 Program III	179
7.2.4.2 Program IV	186

7.2.5 Kvantitativa studier	193
7.3 · Iscensättningar	198
7.3.1 Konfliktsekvens I	199
7.3.2 Konfliktsekvens II	206
7.3.3 Konfliktsekvens III	213
7.3.4 Konfliktsekvens IV	220
7.4 · Interaktiva strategier	226
8 · Det vinnande konceptet	229
8.1 · Moderatorernas dominans	230
8.2 · Det aktuella temat	233
8.3 · Urvalet av gäster	235
9 · Talkshowen som samtalsform	237
9.1 · Consubstantiality and identification	238
9.2 · Den agonistiska samtalsstilen	240
9.3 · Den elitistiska aspekten	243
10 · Den retoriska intentionen	247
10.1 · Talkshowens demokratiska potential	248
10.1.1 Habermas normativa synsätt	251
10.1.2 Den agonistisk-pluralistiska aspekten	254
11 · Slutkommentar	257
Summary	261
Zusammenfassung	267
Litteratur- och källförteckning	273
Register	283

Förord

När jag på senare år återigen fick tillfälle att studera på Universitetet, valde jag att förkovra mig i ett ungt ämne, medie- och kommunikationsvetenskap, men upptäckte snart att där ingick också ett gammalt ämne, retoriken, och att detta ämne dessutom presenterades i dess nya form, som New Rhetoric. Den som väckte mitt intresse, lärde ut grunderna och snart lyckades övertyga mig om retorikens kvalitétér och möjligheter var Brigitte Mral. Hon blev sedan också min handledare och ledde mig fram till denna avhandling med mild, men målmedveten styrning. Ett stort Tack, Brigitte!

Min biträdande handledare Ulla Moberg vill jag tacka för noggrann och tålmodig genomläsning av mina texter, för sakkunniga kommentarer och inte minst – stort stöd och uppmuntran. Av stor betydelse för mitt arbete var också Helen Andersson och Håkan Åbrink, som vid mitt halvtids- respektive slutseminarium kom med konstruktiv kritik och rådiga kommentarer. Vid flera tillfällen har jag dessutom fått möjlighet att diskutera mitt material i projektgruppen ”Politiska språk i mediernas offentlighet” och vill därför tacka alla som är aktiva i denna grupp och särskilt Mats Ekström, som upprepade gånger har visat mig sitt engagemang och stöd. Ett tack också till mina doktorandkolleger på MKV och inom retorikämnet. Det har alltid varit stimulerande att diskutera med dem, speciellt i samband med seminarier och forskarutbildningskurser. Stor tacksamhet känner jag inför Lennart Hellspång, Höskolan i Södertörn, som genom stimulerande samtal och kloka synpunkter har bidragit till att projektet blev av. Jag vill också tacka Örebro universitet, Humanistiska institutionen, för allt stöd jag har fått, bland annat för generösa bidrag till mina studieresor till Berlin.

Ganz herzlich möchte ich mich bei Wolfgang Klein, Chefredakteur für Sabine Christiansen, bedanken und auch bei Volker Wilms, Chefredakteur für Berlin Mitte, – für den freundlichen Empfang und ihre Bereitwilligkeit, mir ein Interview zu gewähren. Das hat mir bei der Habilitationsarbeit sehr geholfen. Vielen Dank.

Att strida med ord

Till sist, ett djupt tack till min bästa vän och make, Erik, som har haft tålamod med mig, uppmuntrat mig i svåra stunder och delat min glädje när det gått bra.

Karlskoga i juli 2006

Gudrun Weiner

1 · Inledning

Massmedierna förmedlar en viktig del av den offentliga debatten i dagens samhälle, de fungerar som kommunikativa länkar mellan politiker och medborgare och har följaktligen möjlighet och makt att påverka politiska processer. Det finns ett nära samband mellan moderna medier och politiska system, något som i synnerhet gäller för nutida demokratiska samhällen. Visserligen bedrivs stora delar av politiskt arbete utan direkt koppling till medier, men medierna agerar i allt större utsträckning som samhällsinformatörer och förmedlare i dialogen mellan medborgare och politiska makthavare. Den politiska makten anses vara integrerad i såväl politiken som medierna och detta förhållande, detta samspel, är problematiskt och anledning till ständigt pågående diskussioner inom medie- och samhällsvetenskaplig forskning. Å ena sidan hävdas att politikerna styr allt mer, att medierna politiseras i större utsträckning, medan det å andra sidan påstås att politiken transformeras, görs till en journalistisk produkt och anpassas till mediernas specifika behov av underhållning och tidsfördriv. Det finns de som i medierna ser en fara för demokratin och påstår att medier ersätter saklig information och kunskap med välregisserade föreställningar och trivialiserad underhållning (Dörner 2001, Meyer 2001). Men särskilt under 1990-talet ansluter sig allt fler medieforskare till uppfattningen att mediernas positiva sidor överväger (Livingstone & Lunt 1994, Thompson 1995, Dahlgren 1995, m.fl.). De ser medier som outhärliga aktörer i en modern demokrati och poängterar att en fungerande deliberativ demokrati förutsätter välinformerade och aktiva medborgare. Och detta ställer stora krav på medier som dels ska förmedla kunskap och information och presentera en mångfald av åsikter, dels ska bevaka samhällets makthavare, granska dem kritiskt o.s.v. Utifrån detta perspektiv är det mediernas viktiga uppgift att vitalisera demokratin och garantera dess hälsa och fortbestånd.

Bland dagens medier har TV en särskilt dominerande ställning, den är en viktig källa för allsidig information och kunskap och fungerar som en arena för kommunikation och offentlig debatt. Livingstone & Lunt (1994) fokuserar på TVs roll i samband med debattprogram och

pekar på hur den offentliga diskursen påverkas och förändras inom TV- mediets kontext, hur nya former för offentlig diskurs växer fram som i sin tur också påverkar den privata, vardagliga diskursen:

...As television gives ever more space to public discussion, television itself enters into these debates, framing the discussions, offering its own perspectives and opinions, moulding the discussion to meet its own demands and purposes. Public debate, previously managed elsewhere, increasingly occurs within a media context. This context is itself discursive and is both tailored to, and simultaneously, transforms the conventions of public discourse. Through the construction of social identities and the circulation of arguments and rhetoric, mediation also transforms ordinary, private discourse. (Livingstone & Lunt 1994:5)

Ämnet för denna avhandling är politiska talkshows i tysk TV, där TV-studion erbjuder en scen, en offentlig arena för politiska diskussioner. Dessa politiska debattprogram kan anses vara en viktig form av offentliga diskurser i TV-mediets offentliga sfär. De hör till genren infotainmentdebatter och bjuder således på information och kunskap i underhållande form. Jag utgår ifrån att debatterna också har en demokratisk potential, att de sprider kunskap och intresse för politik till en stor TV-publik. De har höga tittarsiffror och påverkar med stor sannolikhet opinionsbildningen i ett demokratiskt samhälle. Jag studerar programmens tänkbara effekt ur demokratisk synvinkel, bland annat genom att sätta denna aspekt i relation till den klassisk-historiska förebilden för opinionsbildning i antikens Grekland och Habermas syn på opinionsbildning och offentlig sfär. Avhandlingen är i första hand en retorisk studie, vilket innebär att jag utgår från retoriken som konst och vetenskap och använder dess begrepp, teorier och metoder för att studera kommunikativa processer och övertygande strategier i det empiriska materialet. Retorisk analys, särskilt den nya retorikens ”rhetorical criticism”, erbjuder nya möjligheter och redskap för att kunna analysera och kritiskt granska olika former av övertygande budskap i en retorisk kontext av moderna medier. Jag försöker skapa en modell för retorisk analys som är anpassad till ett för retorikämnet relativt nytt material – politiska debatter i TV-mediet.

1.1 · Studieobjekten

I Tysklands mest tongivande TV-kanaler av public service-typ, ARD och ZDF¹, sänds sedan slutet på 1990-talet två specifika politiska debattprogram som är av liknande karaktär: det ena är *Sabine Christiansen*, som sänds i ARD varje söndagkväll och leds av en journalist med samma namn, det andra är *Berlin Mitte*, som går i ZDF på torsdagkvällar under ledning av journalisten Maybrit Illner. Programmen sänds live varje vecka på samma dag och tid och modereras av respektive kvinnlig journalist. Dessa offentliga politiska TV-samtal kallas i Tyskland för politiska talkshows. Deltagarna är välkända, högt uppsatta politiker och experter, som inbjuds speciellt vid varje tillfälle för att diskutera något eller några av veckans mest aktuella politiska ämnen. Debatten hålls i en för programmet särskilt inrättad TV-studio, där debattdeltagarna – varierande mellan fyra och sju personer – placeras på en scen i studios mitt med moderatorn i centrum. TV-studion lämnar plats även för ca 100 gäster som fungerar som studiopublik: de deltar inte i diskussionen, men utgör en kulis, de syns i TV-rutan och hörs när de tillåts applådera till debattinläggen. Båda programmen är direktsända med open end, dvs. de förlängs ofta med 5–15 minuter om moderatorn anser att diskussionen kräver mer tid. Det handlar således om en programform som inte är hårt styrd av programtabläer utan där programledaren avgör när diskussionen ska avslutas.² Programmens längd är generellt sett 60 minuter för *Sabine Christiansen* och 45 minuter för *Berlin Mitte*.

Jag har under flera år följt *Sabine Christiansen* och *Berlin Mitte* via satellit-TV. De är – så vitt jag har kunnat undersöka - de enda talkshows i tysk TV där aktuella inrikes- eller utrikespolitiska ämnen diskuteras varje vecka av politiker och experter. Det som väckt mitt speciella intresse är att dessa tyska talkshows inte liknar det vi i Sverige vanligtvis kallar för debattprogram eller talkshows i TV; den tyska varianten skiljer sig avsevärt ifråga om form och professionalitet:

1) I den tyska politiska talkshowen ställer moderatorn inte bara frågor till varje deltagare, som vanligt är i de flesta debattprogram i

1 ARD betyder "Allgemeiner Rundfunk Deutschlands", ZDF står för „Zweites Deutsches Fernsehen”.

2 Intervju med redaktionschef Wolfgang Klein 12/5 03.

Norden, utan hon stimulerar också till debatt deltagarna emellan genom att ifrågasätta och provocera. Deltagarna diskuterar huvudsakligen med varandra, de utmanar varandra eller utmanas av moderatorn, men allt sker under moderatorns ledning.

2) Ett påfallande inslag i dessa talkshows är att diskussionerna ofta utvecklas till konfrontationer och verbala konflikter som antingen initieras av moderatorn eller av någon av debattörerna. Ibland ingriper programledaren för att stoppa eller avleda stridigheterna, men även det motsatta förekommer – hon lyfter fram motsatta uppfattningar och uppmuntrar deltagarna till fortsatt dispyt. Det är särskilt dessa sekvenser av dissensus i programmet som har väckt min uppmärksamhet och som jag vill undersöka närmare därför att de skiljer sig från den åtminstone i Sverige vanligaste formen för TV-debatter som i hög grad präglas av konsensus; när konflikter uppstår så avvecklas de oftast snabbt av debattledaren genom olika strategier och konsensus återställs (t.ex. Örnebring 2001:375ff).

3) Det handlar om en debatt på elitnivå, där endast kända politiker i etablerade partier, representanter för regeringen och oppositionen inbjuds att medverka och diskutera aktuella ämnen tillsammans med specialister på olika områden. Denna politiska och sociala elit av debattörer är nästan undantagslöst ytterst kunnig och välinformerad i de frågor som diskuteras och dessutom är personerna vana vid att uppträda offentligt. Studiopubliken tillåts inte att delta i diskussionen eller ställa frågor, den förväntas applådera efter vissa inlägg och fungerar som en kuliss i studios bakgrund.

Ett dominerande inslag i dessa talkshows är således sekvenser av *dissensus* som avviker från den ideala formen för offentlig debatt som enligt Habermas ska präglas av *rationell konsensus* (se 4.3). Habermas' teorier om den offentliga sfären har i hög grad varit normgivande och sedan flera decennier påverkat den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen inte bara i Tyskland utan även i andra västeuropeiska länder och USA. Också i Sverige och Norden finns ett visst normtänkande ifråga om debatter och debattprogram. Flera kommunikationsvetenskapliga studier som berör politisk kommunikation är tydligt influerade av Habermas ideala synsätt (t.ex. Nylund 2000, Svensson 2001, Örnebring 2001). Trots att genom-

gripande förändringar har skett i både samhället och medierna och samspelet dem emellan, så är Habermas inflytande fortfarande starkt, hans teorier används även idag som avstamp och bollplank i vetenskapliga studier av dagens mediasamhälle. Men frågan är om Habermas på 1960-talet formulerade ideal om det offentliga samtalet kan anses ha giltighet i vår tid, om det inte är dags att byta ut dem mot kriterier som bättre tillgodoser behoven i dagens komplexa samhälle, som kännetecknas av stor både kulturell och åsiktsmässig mångfald?

Dessa tankar ligger till grund för mitt försök att pröva en alternativ modell som bygger på Chantal Mouffes idéer om modern demokrati. Mouffe utgår ifrån att en normativ konsensus inte alltid befrämjar demokratin, att ett agonistiskt och pluralistiskt förhållningssätt bättre kan tillvarata och tillfredsställa de förväntningar som ställs i ett pluralistiskt samhälle - med en mångfald av röster och komplexa maktstrukturer (Mouffe 2000:102f). Jag anser att Mouffes tankar och resonemang kring ett demokratiskt styre i modern tid har beröringspunkter med den klassisk grekiska retoriken som särskilt präglades av stridslustnad och agonistiska tendenser (t.ex. Kennedy 1998:197f). Det gällde att renodla sin ståndpunkt - pro aut contra (för eller emot) - och att kämpa för den på ett konfronterande sätt inför publik. Jag kommer att pröva Mouffes teori utifrån mitt empiriska material - politiska talkshows i de tyska TV-kanalerna ARD och ZDF.

1.2 · Syfte och forskningsfrågor

Denna studie är först och främst retoriskt orienterad, d.v.s. retoriken som konst och vetenskap är av grundläggande betydelse och vägledande i min forskning. Jag använder såväl klassisk retorisk analys som modern kritisk retorikanalys (*rhetorical criticism*) för att studera det persuasiva i ett empiriskt material i en retorisk kontext som präglas av ett modernt medium (som ständigt förändras) - politiska talkshows i TV-mediet. Begreppet "rhetorical criticism" är svåröversatt till svenska. Jag väljer formuleringen "kritisk retorikanalys", i anknytning till översättningen av begreppet i Karlberg & Mral (1998). Kritisk retorikanalys erbjuder flera alternativa modeller och nya red-

skap för kritiska studier, för analys av övertygande budskap i dagens medier. Jag avser att skapa en analysmodell där jag fokuserar på vissa retoriska, men även samtalsanalytiska begrepp och teorier, utvecklar dem och prövar deras funktionsduglighet som analysenheter för det empiriska materialet. Denna modell används sedan för att analysera de politiska TV-debatterna, för att kunna belysa och kritiskt granska det persuasiva i programmets budskap.

Mitt syfte är att studera dessa talkshows ur ett retoriskt perspektiv, att belysa den retoriska kontexten, den retoriska situationen och särskilt programledarnas strategier för att leda TV-debatten på ett effektivt sätt. Även samtals- och argumentationsstilen och interaktionen mellan samtalsparterna beaktas – speciellt i samband med konfrontationer och verbala konflikter. Den retoriska analysen kompletteras därför med samtalsanalys i ett vidare perspektiv (ten Have 1999, Norrby 2004) för att yttrandenas struktur och funktion ska kunna analyseras.

Det offentliga samtalet i tysk TV uppvisar påtagligt många agonistiska inslag – det innebär t.ex. att deltagarna ofta avbryter varandra, ställer provocerande frågor, talar samtidigt, signalerar sin attityd till motparten genom att visa känslor av ilska och vrede via språkliga och kroppsspråkliga uttryck. Detta leder till konflikter och konfrontationer. Samtals- och argumentationsstilen präglas således hellre av *dissensus* än *konsensus*. Jag utgår från hypotesen att konfrontationer och sekvenser av dissensus i hög grad är iscensatta av såväl moderatorn som deltagande politiker. Iscensättning innebär i detta sammanhang att moderatorn och politikerna är väl förberedda och handlar på ett medvetet sätt när de inleder konflikter. Jag antar också att var och en av parterna har specifika skäl för sitt agerande och försöker uppnå speciella retoriska mål. Denna hypotes vill jag pröva i det empiriska materialet.

Ett övergripande syfte är att utifrån analysen diskutera debattprogrammets retoriska intention och tänkbara effekt och i vidare mening deras demokratiska potential. Min hypotes anknyter till Mouffes teori om agonistisk pluralism som alternativ modell för en fungerande modern demokrati.

Följande frågor kommer att vara vägledande:

1) Hur agerar programledarna ur retorisk synvinkel i en komplicerad retorisk situation? Vilka strategier använder de för att hävda sin auktoritet dels som värdinnor för programmet, dels som ledare för TV-debatten? Vilken relation har de till TV-tittarna/medborgarna? I vilken utsträckning initierar de konflikter och vad vill de åstadkomma med agonistiska inslag?

2) Vilka möjligheter erbjuds debattörerna/politikerna att inom dialogens ram föra fram sitt budskap? I vilken omfattning initierar de konflikter? Vad kan anses vara syftet med politikernas agonistiska beteende?

3) Vad kan betraktas som agonistiska tendenser i TV-debatten? Kan sekvenser av dissensus anses vara spontant uppkomna inslag eller är de mer förberedda och *iscensatta* än andra avsnitt i programmet? Om de är iscensatta, vad är anledningen därtill? Kan agonistiska inslag tänkas bidra till att väcka publikens intresse för politik, påverka den allmänna opinionen och befrämja medborgarnas engagemang och deltagande i den demokratiska processen?

1.3 · Avgränsningar och problem

Avhandlingens tema är huvudsakligen förankrat inom retorikämnet, men har nära relationer till flera andra discipliner såsom medie- och kommunikationsvetenskap, samhällsvetenskap, språkvetenskap, språk och kultur i Tyskland. Jag redogör därför för vissa forskningsresultat och teorier som kan härledas från dessa ämnesområden och begränsar mig till litteratur som jag bedömer vara relevant för min forskning kring politiska talkshows i Tyskland.

Denna studie är inte en receptionsstudie utan en diskussion om tänkbar påverkan. Det är samtalen/diskussionerna i TV-studion som står i fokus och framför allt moderatorernas agerande ur retorisk synvinkel, dvs. vilka retoriska strategier de använder för att leda debatten på ett övertygande sätt. I vissa delar redogörs även för deltagarnas agerande för att kontextualisera yttrandena och för att tydliggöra den retoriska situationen. Studien fokuserar således i stor utsträckning på moderatorernas uppträdande, varför en analys av deltagarnas argumentation här endast är av marginell betydelse. En systematisk argumentationsanalys i antingen klassisk logisk eller modern

retorisk mening (Sigrell 2001, van Eemeren 1996) faller därför utanför ramen för denna studie. Det ska dessutom poängteras att den kompletterande analysmetoden, samtalsanalys i ett vidare perspektiv, inte behandlas på ett mer fördjupat sätt, utan ett urval görs av specifika termer och koncept, som kan anses vara lämpliga som analysredskap. Studien bygger nämligen på en analysmodell som utgår från retoriska och samtalsanalytiska teorier och begrepp angående ethos och persona samt frågor kring debattattityder, konsensus/dissensus, agonistisk samtalsstil mm. Denna analysmetod utvecklas för att kunna besvara forskningsfrågorna och för att kunna föra en teoretisk diskussion om och i så fall hur politiska talkshows i TV kan tänkas påverka och engagera en publik.

Frågan är om dessa talkshows kan anses vara *offentliga samtal* i det *offentliga rummet* och som sådana utgöra tänkbara mönster för *deliberativa* samtal i en modern demokrati. Här kommer jag in på grundläggande begrepp för avhandlingen: det *offentliga samtalet* som utspelas i en TV-studio och den *offentliga sfären* som i dagens samhälle i stor utsträckning representeras av TV-mediet. Dessa begrepp och idéer härleds från Jürgen Habermas verk *Borgerlig offentlighet* (1962/84) som redogörs för i Kapitel 4.3. Habermas teorier har haft ett särskilt stort inflytande på den tyska forskningen, inte minst inom språk- och kommunikationsvetenskapen. Det är anledningen till att jag använder Habermas ideal som en sorts teoretisk, normativ bakgrund och utgångspunkt för diskussionen av programformens demokratiska potential.

I avhandlingens empiriska del begränsar jag mig till att analysera fyra debattprogram (två som sänds i ARD och två i ZDF): Sabine Christiansen 9/2.03 och 11/5.03 och Berlin Mitte 13/2.03 och 8/5.03. Avhandlingen utgör en kvalitativ studie, där jag i huvudsak utgår från vissa teoretiska begrepp och teorier och prövar dem på en begränsad empiri, nämligen fyra TV-debatter.

1.4 • Disposition

Avhandlingen disponeras i fortsättningen på följande sätt: i kapitel 2 ges först en historisk bakgrund för talkshow-genrens uppkomst och utveckling i USA och Storbritannien. Därefter redogörs för utveck-

lingen av talkshows i Tyskland från 1970-talet och framåt. Avhandlingen är i huvudsak en retorisk studie, men berör även flera andra vetenskapliga ämnen. I kapitel 3 begränsar jag mig till att presentera tidigare forskning inom tre discipliner – retorik, språkvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap. Jag fokuserar framför allt på nyare forskning (1994 och framåt) från Tyskland, Storbritannien, Sverige och övriga Norden. Avhandlingens teoretiska utgångspunkter behandlas i kapitel 4. Här belyses begrepp och teorier från flera ämnesområden i den mån de har betydelse för min studie och den analysmodell jag skapar för att kunna granska det empiriska materialet, TV-debatterna. Teorikapitlet omfattar fyra olika block: först ges en kort beskrivning av retoriken som vetenskap och specifika retoriska begrepp och teorier; sedan fokuseras på samtalskonsten, agonistiska tendenser och vissa samtalsanalytiska teorier. Därefter belyses offentlighetsbegreppet enligt Habermas teorier och slutligen redogörs för relationen mellan retorik och demokrati och vissa moderna aspekter på deliberativ demokrati.

Kapitel 5 ägnas åt metoden; studien är metodgenererande, därför redogörs först för den metodologiska basen, kritisk retorikanalys, sedan för retoriken som en tolkande, hermeneutisk metod och därefter för samtalsanalys i ett vidare perspektiv. Studiens analytiska angreppssätt och redskap sammanställs i ett eget avsnitt. Dessutom beskrivs arbetet med transkription och översättning. Kapitel 6 behandlar det empiriska materialet som omfattar videoinspelningar av fyra program, information via Internet om moderatorerna, intervjuer med redaktionscheferna och deltagarstudier. I kapitel 7 analyseras två program av *Sabine Christiansen* och två av *Berlin Mitte* med särskilt fokus på moderatorernas retoriska strategier, men även deltagarnas interaktiva strategier beaktas i samband med dissensussekvenser. I kapitel 8 sammanfattas och diskuteras programmets vinnande koncept. Diskussionen fortsätter i kapitel 9, där talkshowernas samtalsform belyses ur olika aspekter, och avslutas i kapitel 10 med ett resonemang kring de politiska talkshowernas demokratiska potential. Studien avslutas med en slutkommentar som utgör kapitel 11.